

DOM PRYWATNY JAKO ARCHITEKTURA OPARTA NA IDEACH

Domy prywatne są tym obszarem architektury, który mimo zdominowania przez wzorce kultury masowej, nadal stwarza architektom najlepsze możliwości zaprezentowania własnej filozofii twórczej i zbudowania reputacji zawodowej. Są naturalnym polem testowania nowych idei architektonicznych, które później mogą być rozwijane w obiektach o większej skali i większym stopniu złożoności.

Słowa kluczowe: dom prywatny, idea architektoniczna, kontekst kulturowy, kontekst przestrzenny

Wprowadzenie

W тезach konferencji trafnie zauważono, że nie ma dziś jednej teorii architektury, jest za to wiele teorii, będących intelektualnym uzasadnieniem autorskich postaw twórczych. Teorie te znajdują odzwierciedlenie także w projektach domów prywatnych. Chociaż w znakomitej większości ten obszar architektury zdominowany jest przez produkt katalogowy, nie brakuje – całe szczęście – klientów, którzy oczekują rozwiązań nietypowych, skrojonych na miarę ich oczekiwań, zawierających istotny dla nich przekaz.

Dom prywatny jest więc z jednej strony najbardziej trwałą ostoją tradycji, z drugiej – polem testowania nowych idei architektonicznych, wyrastających z krytyki współczesnego społeczeństwa i kultury masowej. Nawet dla wielkich, uznanych architektów dom prywatny jest wciąż fascynującym wyzwaniem, zapewne dlatego, że jego wizja jest nie tylko profesjonalnym spełnieniem potrzeb użytkowych, ale także przekazem poglądów na kwestie prywatności, domowości, stosunku do kontekstu naturalnego i kulturowego. Dom prywatny staje się „miejscem” tylko wtedy, gdy mieszkańcy w pełni się z nim identyfikują, gdy jego przestrzeń fizyczna staje się częścią ich przestrzeni egzystencjalnej. Forma architektoniczna jest materializacją

zacji idei – wypływającej od architekta i akceptowanej przez przyszłych użytkowników.

Z miłości do przyrody

We współczesnej architekturze chyba nie ma nurtu, który bardziej afirmowałby naturę niż tzw. amerykańska szkoła architektury organicznej. Dokonania jej przedstawicieli, na czele z Brucem Goffem i Bartem Princem, wykraczają poza wrigtowską koncepcję organiczności, wprowadzając elementy naśladownictwa form naturalnych (geomorfizm i biomorfizm) i mimetycznego upodobnienia do otoczenia. Projektowane w tym duchu domy nie tylko wpisują się w krajobraz, ale stają się jego częścią. Przykładem doskonale „zamaskowanego” obiektu jest dom na pustyni High Desert niedaleko Palm Spring, zaprojektowany przez Kena Kelloga. Położony na stoku skalistego wzgórza, wtapia się w podłoże dzięki wzniesieniu ścian z tego samego materiału i zastosowaniu jako przykrycia betonowych łupin, nawiązujących formą i kolorem do spoczywających wokół otaczaków. Częścią naturalnego krajobrazu stał się też dom w Sun Valley w stanie Idaho, autorstwa Barta Princa. Jest jak wąż pełzający po prerii, wyginający się na pofalowanym podłożu, połyskujący w słońcu łuską gontu, stopiony kolorystycznie z ochrowym kolorem gleby

* Dąbrowska-Milewska Grażyna, dr hab. inż. arch., prof. P.B., Politechnika Białostocka, Wydział Architektury.

i spalonych słońcem traw. Jest to architektura ewidentnie podporządkowana naturze, a przy tym czerpiąca z niej pomysły formalne.

Pomimo upływu wielu lat ikoną amerykańskiej szkoły architektury organicznej pozostaje Dom Bavingerów w stanie Oklahoma, zrealizowany w latach 1950–1955, wg projektu Bruca Goffa. Łączy on wątki przyrodonoślawcowe z regionalnymi i ideą ad-hoc, czyli budowania z materiałów znalezionych w okolicy, nie tylko naturalnych, ale także re-used. Gospodarze, miłośnicy przyrody, zażyczyli sobie rozwiązania z otwartą przestrzenią, w której mogliby zajmować się wspólnym hobby – uprawą kwiatów. Ich dom, zawieszony na maszcie – rurze szybu naftowego, został wkomponowany w skarpe nadrzeczną. Jego plan opiera się na logarytmicznej spirali, podobnie jak forma ślimaka. Wzdłuż spirali biegają ściany zewnętrzne wykonane z niedbale ułożonych, nieociosanych kamieni i głazów narzutowych. Przez duże przeszklenie salonu taras nadrzeczny przenika do wnętrza, przeobrażając się w skalny ogród z bujną roślinnością i stawem. W domu nie ma tradycyjnych pomieszczeń, tylko zawieszone nad przestrzenią wspólną platformy, wykonane z dziobów samolotów. Rozmieszczone są one regularnie na planie spirali, na różnych wysokościach, stosownie do zwiększającej się wysokości dachu. Dom Bavingerów jest ekstremalnie zindywidualizowanym przykładem połączenia architektury z naturą, a przy tym bardzo „osobistym”, oddającym naturę jego mieszkańców.

Naturalnie i nowocześnie

Inaczej niż architekci organiczni, bycie w zgodzie z naturą, pojmuje Gleen Murcutt. Nazwany mistrzem zwyczajności i australijskim patriotą, wywodzi formę domu z krajobrazu i klimatu, zarówno w sensie funkcjonalnym, estetycznym, jak i technicznym. Z założenia nie stosuje zaawansowanych systemów instalacyjnych; projektowane przez niego domy są w naturalny sposób zacieniane, wentylowane i ogrzewane kominkami.

Efektem posługiwania się prostymi, logicznymi, dostosowanymi do miejscowych warunków rozwiązań są niemalże archetypiczne formy architektoniczne. Domy: Marii Short, Mariki Alderton, Magney'ów, Fletcherów nieprzypadkowo przypominają szopy, stodoły, charakterystyczne dla krajobrazu kulturowego rolniczych obszarów Australii. Ich długie, parterowe bryły nie dominują w otwartej przestrzeni pozbawionej wysokich drzew. Estetyczny związek z otoczeniem podkreśla kolorystyka przybierająca barwy buszu, spalonych słońcem traw i spłowiałego drewna. Domy projektowane przez Murcutta doskonale łączą ekologię z estetyką. Pozbawione nachalnej regionalności są autentycznie lokalne i nowoczesne zarazem.

W dżungli miejskiej

Miasto można kochać, nienawidzić, można też podjąć z nim dialog. Pierwsze domy zaprojektowane przez Franka O. Gehrego w Los Angeles były nie tylko manifestem jego filozofii twórczej, ale także wyrazem stosunku autora do miasta i jego kultury.

Dokonując kontrowersyjnej rozbudowy własnego domu w Santa Monica, Gehry użył zwykłej drucianej siatki, blachy falistej, surowego betonu, surowej sklejk, a nawet różowego azbestu. Wykorzystanie tanich, „śmieciowych” materiałów było absolutnie świadomą decyzją artystyczną – Gehry wielokrotnie twierdził, że sztuka nie potrzebuje drogich materiałów i że jego przyjaciele–rzeźbiarze tworzyli rzeczy piękne używając tylko kawałków drewna lub papieru. Na pierwszy rzut oka stworzony kolaż materiałów i form wydaje się przypadkowy, chaotyczny i niedokończony. Ale w tym pogmatwaniu (*jungle architecture*) jest właśnie cały sens. Nagłe przejścia między różnymi materiałami, brzydkie połączenia, nawet asfalt na podłodze w kuchni, wszystko to jest powtórką pewnych kadrów, z którymi na co dzień spotykamy się w amerykańskim mieście. Wolny od dotychczasowych konwencji projekt niesie w sobie ewidentny przekaz – jest krytyczną,

1. Bavinger House, k/Norma, stan Oklahoma, 1955, autor: Bruce Goff 2. Dom w Sun Valley, Idaho, 1988, autor: Bart Brince
 3. Dom Marii Short, Kempsey, 1974, Gleen Murcutt 4. Dom własny w Santa Monica, 1978, autor: Frank O.Gehry 5. Dom Nortona w Venice, autor: Frank O.Gehry 6. Winton Guest House, Wayzata, 1987, autor: Frank O.Gehry 7. Kidosaki House, Tokio, 1986, autor: Tadao Ando 8. Curtain Wall House, Tokio, 1995, autor: Shigeru Ban 9. Naked House, Saitama, 2000, autor: Shigeru Ban

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

architektoniczną odpowiedzią na chaos urbanistyczny Los Angeles i na pełną chaosu kulturę tego miasta. Jest też afirmacją piękna procesu powstawania, zagubionego przez przemysłowe wytwarzanie.

Podobny przekaz zawarty jest w domu Nortona, zbudowanym przy plaży w Venice. Wygląda on jak naprędce sklecone schronienie z materiałów, które akurat znalazły się pod ręką. Nie zabrakło tam nawet drewnianej kłody wyrzuconej przez morskie fale. Znakiem rozpoznawczym domu jest wolno stojąca pracownia, ukształtowana na podobieństwo kabin ratowników. Gehry sięgnął tu do wzorca ze świata kultury masowej i przeniósł go do świata sztuki.

Idea rozbicia

Rezydencje projektowane przez Gehrego w późniejszym okresie, jak Winton Guest House czy Shnabel House wnoszą pewną tajemniczość, odrobinę humoru i fantazji. W rzeczywistości wnoszą też ideę rozbicia. Dom Wintonów składa się z 6 brył, z których każda ma inną formę i wykończona jest innym materiałem. Każdy pokój staje się budynkiem na swoich własnych prawach. To co Wright scalał w otwartym planie, Gehry skrajnie rozczłonkował. Rozbicie planu domu ma swoje znaczenie – odzwierciedla liberalizację życia rodzinnego i rozpadanie się współczesnej kultury. Dekonstrukcja tradycyjnej bryły i funkcji, eksplodujące formy stają się odpowiedzią na nasze czasy, pełne zróżnicowania, sprzeczności i niepewności. Ideę rozbicia odnajdujemy także w malowniczych koncepcjach domów Joshuy Sweitzera (Monument Joshua Tree), Diany Agrest (House on Sag Pond), Daryla Jacksona (Beach House).

Dom introwertyczny

O ile Gehry w swoich dekonstrukcyjnych domach podejmuje szorstki dialog z miastem, to wielu japońskich architektów, w tym Tadao Ando i Ushida Findley, przyjmuje wobec otoczenia zdecydowanie inną – intro-

wertyczną – postawę. W odpowiedzi na nieprzyjazne środowisko miejskie: bałagan urbanistyczny, hałas, niewyobrażalne zagęszczenie zabudowy i bardzo małe działki – projektowane przez nich domy odgradzają się od świata zewnętrznego i zwracają ku wnętrzu.

W przypadku Tadao Ando hasło *my home is my castle* przybiera formułę *my plot is my castle* (domy rodziny: Kidosaki, Koshino, Matsumoto, Nagayama, Azuma). Wysokie ściany jakie stawia wzdłuż granicy działki czynią z całej parceli przestrzeń ściśle prywatną. Mają też znaczenie metafizyczne: są skorupą wydzielającą przestrzeń życiową, z jednej strony chroniącą przed ingerencją z zewnątrz, z drugiej – zatrzymującą wypływanie spraw wewnętrznych na zewnątrz. Ufortyfikowane od zewnątrz domy otwierają się do środka – na wewnętrzne podwórka – oazy spokoju, żyjące rytmem dnia i nocy, pór roku. Podwórka są najczęściej nagie i puste, a jeżeli znajduje się w nich pojedyncze drzewo lub krzew – jest pięknie uformowany – stając się symbolem natury w mieście. Tadao Ando uważa, że człowiek żyjący w mieście już dawno stracił kontakt z naturą. Autentyczne pozostaje tylko słońce, deszcz, wiatr i chłód. Zjawiska te mają znaczenie tylko wówczas, gdy przenikają do wnętrza domu. W sposób ekstremalny realizuje tę myśl w domu Azumo, gdzie zmusza mieszkańców, aby przechodzili przez otwarty dziedziniec i w ten sposób mieli kontakt z warunkami atmosferycznymi.

Ushida Findley w serii prywatnych domów: Truss Wall House, Echo Chaber, Soft and Hairy daje pokaz sztuki zamknięcia, będącej przeciwieństwem „pogmatwania” i rozczłonkowania. Sercem Truss Wall House jest maleńki dziedziniec na poziomie wyniesionego parteru, który sam w sobie jest cudem, zważywszy na mały plan budynku. Metafizyka zamknięcia i skupienia występuje także w domach Masakaru Takasakiego: Egg Mouse, Crystal Light, Zero-Cosmology, w których autor stosuje ulubioną formę jaja, jako symbolu narodzin i kreatywności.

Idea zmienności

Do kwestii ochrony prywatności inaczej podchodzi Shigeru Ban, który opowiada się za architekturą elastyczną, mającą zdolność dostosowywania się do zmieniających warunków, tak jak człowiek, który zmienia ubranie w zależności od sytuacji lub pogody. Zamiast stałego wydzielenia domu ścianami zewnętrznymi proponuje elementy ruchome. W Curtain Wall House są nimi: kurtyna zawieszona na zewnętrznej krawędzi tarasu oraz przesuwane, szklane ściany pomiędzy tarasem a wnętrzem. Pozwalają one tworzyć różne kombinacje otwarcia i zamknięcia przestrzeni. W Glass Shutter House problem rozwiązany jest jeszcze prościej – za pomocą przemysłowej rolety, która zmienia szklaną kostkę w szczelnie zamknięte pudełko.

Idea elastyczności, zapoczątkowana przez pierwszych modernistów, w realizacjach Shigeru Bana łączy się z koncepcją przestrzeni uniwersalnej. W Wall Less House stałymi elementami wnętrza są tylko urządzenia sanitarne i trzon kuchenny, natomiast ewentualne podziały-wydzielenia przestrzeni dokonywana są za pomocą kurtyn. Szczególnym przypadkiem domu prywatnego z minimum prywatności jest Naked House. Powstał na zamówienie trzypokoleniowej rodziny, która

pragnęła takiej aranżacji przestrzeni, aby jej członkowie nie byli stale odseparowani i jak najwięcej czasu spędzali razem, zajmując się swymi czynnościami. Dla tak określonego modelu życia architekt zaprojektował transparentny kontener z przeszklonymi ścianami przesłanianymi kotarą, w którym pokoje są ruchomymi pudełkami bez okien i drzwi. Pudełka mogą być ustawiane w różnych pozycjach, tworząc różne aranżacje wnętrza, mogą być też wystawiane na zewnątrz.

Podsumowanie

Przedstawione domy zaprojektowane przez znanych architektów reprezentują różne rozumienie domowości i prywatności, różne postawy wobec kontekstu przyrodniczego i kulturowego. Wspólną cechą tych domów jest tylko to, że każdy powstał na podstawie jakiejś idei, która zdominowała jego rozwiązanie. Dla propagatorów architektury organicznej jest to afirmacja natury, dla Tadao Ando – metafizyka zamknięcia, dla Glena Murcutta – związek z krajobrazem i klimatem; u Franka Gehrygo – dom jest odzwierciedleniem chaosu współczesnych miast i rozpadającej się kultury, natomiast Shigeru Ban rzuca wyzwanie tradycyjnemu pojęciu intymności, domowości i trwałości struktury.

BIBLIOGRAFIA

Buck D., *Shigeru Ban*, Gili, Barcelona 1997.
Cook J., *The Architecture of Bruce Goff*, Harper and Row, New York 1979.
Frampton K., *The Twentieth-century American house: masterworks of residential architecture*, Thames and Hudson, London 1998.
Friedman, M., *Frank Gehry: the houses*, Rizzoli, New York 2009.

Murcutt G., *Three houses: [New South Wales, 1974–1984]*, Phaidon Press, London 2002.
Jodido Ph., *Nowe formy. Architektura lat dziewięćdziesiątych XX wieku*, MUZA, Warszawa 1998.
Jodido Ph., *Tadao Ando*, Taschen, Köln 2001.
Pearman H., *Contemporary World Architecture*, Phaidon, 2002.
Welsch J., *Modern House*, Phaidon, 2003.